

توضیح سردبیر:

هنگامی که در تحقیقی راجع به کرتیر مؤید مرموز عصر ساسانی به وب سایت مؤسسه خاورشناسی دانشگاه شیکاگو کشانده شدیم که دارای مجموعه تصاویر ارزشمندی از نگاره‌ها و نقش برجسته‌های ایران باستان می‌باشد، در نگاره‌های مربوط به کرتیر با تصویری روبرو شدیم که بسیار جالب و منحصر به فرد می‌نمود. در توضیح تصویر آمده بود که این کتیبه نقش رجب می‌باشد که مربوط به تاجگذاری اردشیر دوم (اردشیر اول در توضیح پایین تصویر) به وسیله اهورامزدا است به همراه «نگاره کرتیر در آنسوی انتهای چپ تصویر.» این تصویر و توضیح آن برای مدتی موجب هیجان و نیز سردرگمی ما شد تا اینکه با راهنمایی استاد بزرگوار و محقق برجسته سرکار خانم ژاله آموزگار و عنایت مشفقانه استاد روزبه زرین کوب که در این باره حتی مقاله‌ای به رشته تحریر درآوردند (مندرج در همین شماره) حقیقت امر آشکار گردید که چیزی نبود جز یک اشتباه کوچک و مضحک که البته برای انحراف یک پژوهش تاریخی تا حد زیادی کفایت می‌کرد!

احتیاط و دقت، شرط تحقیق

روزبه زرین کوب

آنچه در سایت دانشگاه شیکاگو درباره سنگ‌نگاره نقش رجب آمده، دارای اشتباهها و بی‌دقتی‌هایی است که منجر به نتیجه‌گیری‌های گمراه‌کننده می‌شود.

در توضیح بالای تصویر، این نقش برجسته، مراسم واگذاری منصب شاهنشاهی به اردشیر دوم ساسانی معرفی شده، که اساساً نادرست است و همان‌طور که در عبارات پایین تصویر دیده می‌شود، این سنگ‌نگاره مربوط به اردشیر اول ساسانی (اردشیر بابکان) است. به علاوه، این نقوش هیچ ارتباطی با کرتیر - موبد معروف دوره ساسانی - ندارد و توضیح بالای تصویر، باعث بروز درک نادرستی از این نقش برجسته و نقوش مربوط به کرتیر می‌شود. بنابراین، در این باره چند نکته قابل ذکر است:

۱- این سنگ‌نگاره، بارها به وسیله باستان‌شناسان و ایران‌شناسان بررسی شده و انتساب آن به اردشیر اول ساسانی (اردشیر بابکان) قطعی است. در این سنگ‌نگاره، اردشیر بابکان (سمت چپ در وسط تصویر)، حلقه شهریار را از شخصی که شاید نماد اهوره مزداست (سمت راست در وسط تصویر) می‌گیرد. پشت سر اردشیر، احتمالاً نماینده خاندان قارن و ولیعهدش شاپور - که دست راست خود را به نشانه احترام بلند کرده - ایستاده‌اند. پشت سر نماد اهوره مزدا، نقش دو زن تصویر شده که شاید ملکه و ندیمه او و یا ملکه و مادر شاه هستند. برای دیدن تصویر این سنگ‌نگاره و توضیحات مربوط به آن ر.ک:

صاحب این نقش برجسته را تشخیص نداده است.

- Hinz, Op.Cit., pp. 190 (Tafel 113), 192 (Tafel 114).

۴- سنگنبشته کرتیر در نقش رجب، یکی از کتیبه‌های چهارگانه اوست که نسبت به دیگر کتیبه‌های کرتیر کوتاهتر است. این کتیبه، شامل ۳۱ سطر است و در سمت چپ کتیبه، نقش برجسته کرتیر دیده می‌شود که دست راست خود را بلند کرده، کلاهی بر سر دارد و گردنبندی - از مرواریدهای درشت - به گردن آویخته است. درباره کتیبه کرتیر در نقش رجب، ترجمه‌ها و تفسیرهایی به زبان‌های فرنگی در دست است. برای دیدن آنها ر.ک:

- M.Sprengling, Third Century Iran, Sapor and Kartir, Chicago, 1953, pp. 63-69.

- R.N.Frye, "The Middle Persian Inscription of Kartir at Naqš-e Rostam", Indo - Iranian Journal, vol. VIII, 1964- 1965, pp. 211-225.

-M.Back, Die sassanidischen Staatsinschriften, Acta Iranica, vol. 18, Téhéran - Lège, 1978, pp. 473- 488.

- Ph. Gignoux, Les quatre inscriptions du mage Kirdir, Studia Iranica, Cahier 9, Paris, 1991, pp. 35-39.

همچنین برای دیدن بعضی اطلاعات دیگر درباره این کتیبه، ر.ک: دکتر احمد تفضلی، تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام، به کوشش دکتر ژاله آموزگار، تهران: سخن، ۱۳۷۶، ص ۹۰.

۵- با توجه به تمام ملاحظات بالا، تصویر به دست آمده از سایت دانشگاه شیکاگو، تنها سنگ‌نگاره اعطای منصب شاهی به اردشیر اول ساسانی (اردشیر بابکان) است و هیچ ارتباطی با کرتیر ندارد. در سمت چپ این سنگ‌نگاره، کتیبه و نقش برجسته کرتیر قرار دارد که در تصویر مزبور، فقط قسمت کوچکی از آن پیداست و چهره کرتیر در آن دیده نمی‌شود.

- F.Sarre - E.Herzfeld, Iranische Felsreliefs, Berlin, 1910, pp. 94-96, Tafel XII.

-E.Herzfeld, Iran in the Ancient East, London-New York, 1941, pp. 311-312, plate CVIII.

- W.Hinz, Altiranische Funde und Forschungen, Berlin, 1969, pp. 122 (Tafel 57), 123-126.

- لویی واندنبرگ، باستان‌شناسی ایران باستان، ترجمه دکتر عیسی بهنام، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۴۵، ص ۲۴ و لوحه ۲۴ ب.

- ولادیمیر لوکونین، تمدن ایران ساسانی، ترجمه دکتر عنایت‌ا... رضا، تهران: علمی و فرهنگی، ۱۳۷۲، ص ۲۹ و ۳۰۵.

۲- اردشیر دوم ساسانی، هیچ سنگ‌نگاره‌ای در نقش رجب ندارد و نقش برجسته اردشیر دوم در طاق بستان واقع است. در این باره ر.ک:

- واندنبرگ، همان کتاب، ص ۱۰۲ و لوحه ۱۲۷ الف.

- لوکونین، همان کتاب، ص ۱۹۵ و ۳۲۲ - ۳۲۳.

به علاوه، دوره زندگی کرتیر با عصر حکومت اردشیر دوم ساسانی (۳۷۹-۳۸۳ م)، فاصله بسیار دارد. کرتیر، در روزگار هفت پادشاه نخستین ساسانی - از اردشیر بابکان تا نرسه - زیسته است. از آغاز حکومت نرسه (۲۹۳ م)، قدرت کرتیر رو به افول نهاد و از آن پس، دیگر سخنی از این موبد قدرتمند ساسانی در میان نیست. احتمالاً، کرتیر در روزگار فرمانروایی نرسه (۲۹۳-۳۰۲ م) یا شاید اندکی پس از آن، درگذشته است. بنابراین، تردیدی نیست که وی نمی‌توانسته در زمان اردشیر دوم نیز در قید حیات بوده باشد. گذشته از این، در روزگار اردشیر اول ساسانی (اردشیر بابکان)، کرتیر هنوز از آنچنان اقتداری برخوردار نبوده است که بتواند نقش برجسته خود را در کنار تصویر شاهنشاه نقر کند.

۳- یکی از نقوش و کتیبه‌های کرتیر، در نقش رجب - در سمت چپ سنگ‌نگاره اردشیر بابکان - قرار دارد. اما در تصویر به دست آمده از سایت دانشگاه شیکاگو، تصویر وی دیده نمی‌شود. فقط با دقت بسیار، می‌توان انگشتان دست راست او و کتیبه‌اش را، در انتهای سمت چپ تصویر مورد نظر، دید. برای دیدن تصویر کرتیر و کتیبه‌اش در نقش رجب ر.ک:

- واندنبرگ، همان کتاب، لوحه ۲۶ الف. اما واندنبرگ هویت

IRAN: Naqsh-i-Rajab - Sasanian Relief, Bust, and Inscription of the Priest Kartir.

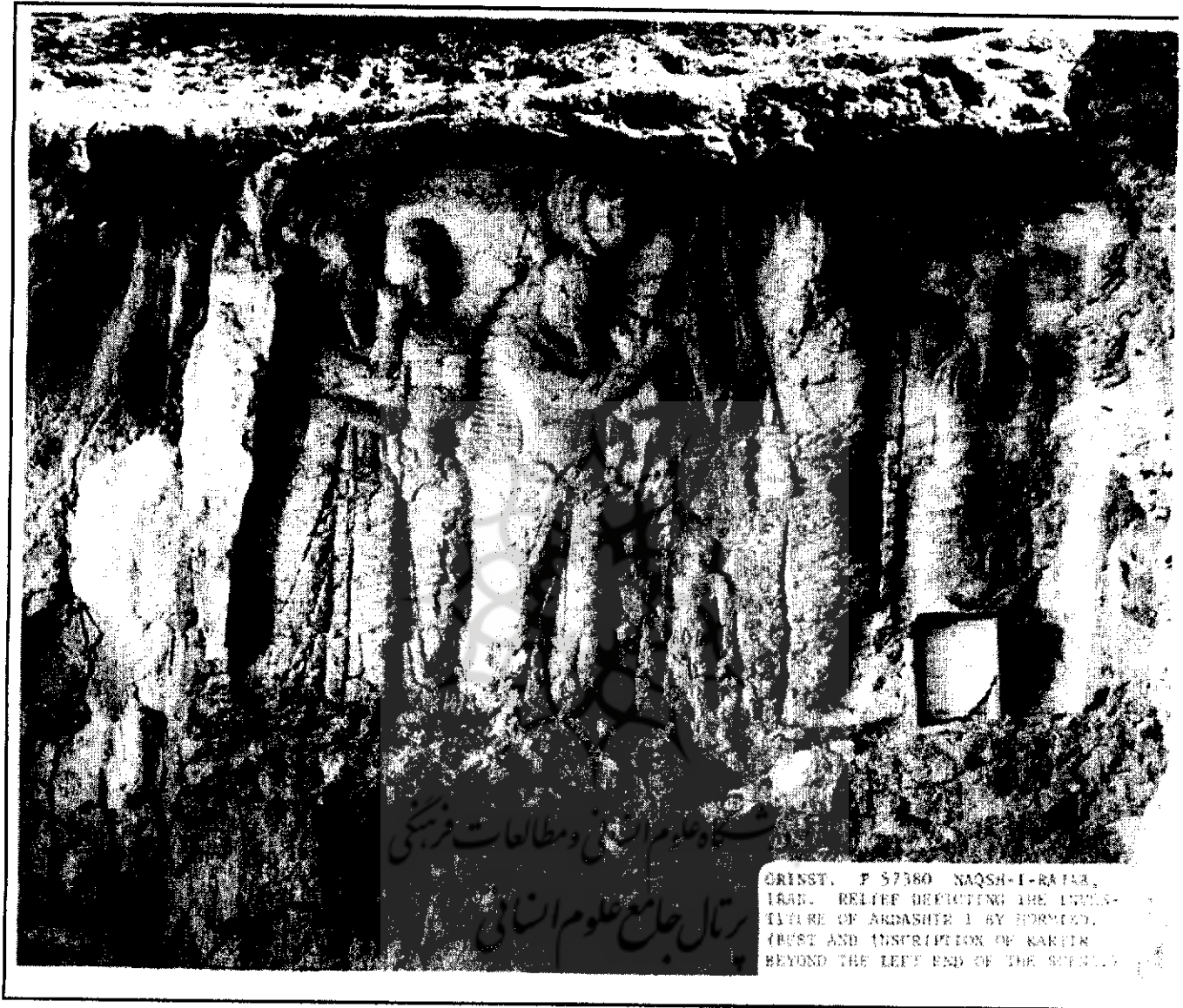

Revised: March 11, 1999

Copyright © 1998 Oriental Institute, University of Chicago

http://www-oi.uchicago.edu/OI/MUS/PA/IRAN/PAAI/IMAGES/PER/SRR/8D4_72dpi.html

IRAN: Naqsh-e-Rajab - Relief Depicting the Investiture of Ardashir II by the God Hormizd, Bust and Inscription of Kartir beyond the Left End of the Scene.

ORINST. P 57380 NAQSH-E-RAJAB,
IRAN. RELIEF DEPICTING THE INVESTI-
TURE OF ARDASHIR II BY HORMIZD.
(BUST AND INSCRIPTION OF KARTIR
BEYOND THE LEFT END OF THE SCENE.)

Revised: March 11, 1999

Copyright © 1998 Oriental Institute, University of Chicago

http://www-oi.uchicago.edu/OI/MUS/PA/IRAN/PAAI/IMAGES/PER/SRR/8C12_72dpi.html